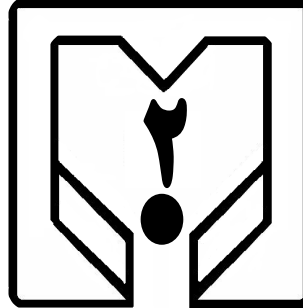

عوامل مؤثر بر دارایی‌های سمی بانک‌های ایران

محمودرضا خاوری*

*مدیر عامل بانک ملی ایران

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۵۹	چکیده.....
۶۰	۱- رکود و بحران
۶۱	۲- رشد اقتصادی
۶۴	۳- حجم نقدینگی و تورم
۶۶	۴- مقایسه تطبیقی، رشد نقدینگی نرخ تورم، نرخ سود مورد انتظار و قیمت پول
۶۷	۵- کیفیت تسهیلات اعطایی و ترکیب آن
۶۷	۵-۱- تسهیلات تبصره‌ای و غیرتبصره‌ای
۶۹	۵-۲- دارایی‌های غیراستاندارد نظام بانکی
۷۱	۵-۳- دارایی‌های سمی بانک ملی
۷۳	۵-۴- آثار و تبعات دارایی‌های سمی
۷۳	۵-۴-۱- عوامل درون سازمانی
۷۴	۵-۴-۲- عوامل برون سازمانی
۷۷	نتیجه‌گیری و سیاست‌های پیشنهادی
۷۸	کتاب‌نامه

فهرست جدول‌ها

صفحه	عنوان
۶۳	جدول شماره ۱- رشد GDP واقعی، نرخ تورم و نسبت حساب جاری کشورهای خاورمیانه
۶۶	جدول شماره ۲- تسهیلات اعطایی و مطالبات معوق بانک‌ها و مؤسسات اعتباری

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۶۰	نمودار ۱- شوک‌های اقتصادی
۶۰	نمودار ۲- شوک‌های اقتصادی در سال‌های اخیر
۶۲	نمودار ۳- سهم کشورهای جهان در GDP جهانی
۶۲	نمودار ۴- رشد GDP واقعی اقتصادهای نوظهور و پیشرفته
۶۳	نمودار ۵- مقایسه نرخ تورم و حساب‌جاری کشورهای خاورمیانه با اقتصادهای پیشرفته
۶۴	نمودار ۶- نسبت نقدینگی به GDP (به قیمت جاری) در ایران
۶۴	نمودار ۷- حجم نقدینگی کشورهای گروه ۳
۶۵	نمودار ۸- نسبت نقدینگی به تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های ثابت
۶۷	نمودار ۹- روند رشد نقدینگی و تورم
۶۸	نمودار ۱۰- روند اجرای تسهیلات اعطایی تبصره‌ای و غیرتبصره‌ای بانک‌ها
۶۸	نمودار ۱۱- روند اجرای تسهیلات اعطایی تبصره‌ای بانک‌ها
۶۹	نمودار ۱۲- روند اجرای تسهیلات اعطایی تبصره‌ای جاری، سررسید گذشته و معوق بانک‌ها
۶۹	نمودار ۱۳- روند سهم دارایی‌های غیراستاندارد و تسهیلات جاری نظام بانکی کشور
۷۰	نمودار ۱۴- روند سهم دارایی‌های غیراستاندارد و تسهیلات جاری بانک‌های تجاری کشور
۷۰	نمودار ۱۵- روند سهم دارایی‌های غیراستاندارد و تسهیلات جاری بانک‌های تخصصی کشور
۷۱	نمودار ۱۶- روند دارایی‌های سیمی بانک ملی ایران
۷۲	نمودار ۱۷- روند یک ساله دارایی‌های سیمی بانک ملی
۷۲	نمودار ۱۸- روند سهم یک ساله دارایی سیمی بانک ملی

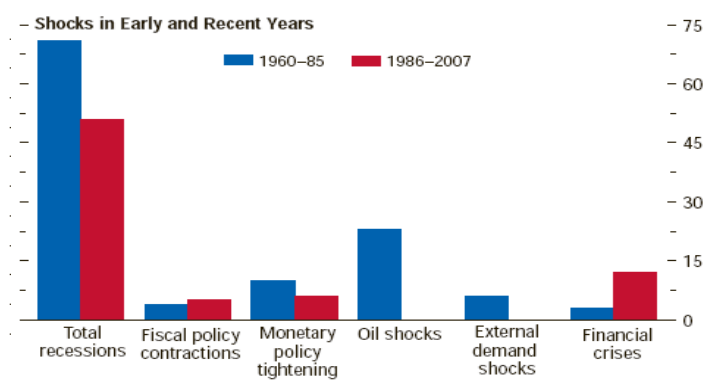
چکیده

یکی از عوامل مؤثر بر ورشکستگی بانک‌ها ریسک اعتباری است که منجر به ریسک نقدینگی و عدم تطابق جریان‌های ورودی و خروجی منابع خواهد شد. تموج در متغیرهای کلان اقتصادی در طول زمان، عدم یکپارچگی در سیاستگذاری و مقررات احتیاطی ارگان‌های نظارتی، عدم تناسب حجم فعالیت‌ها با زیرساخت‌های موجود، عدم به-کارگیری فناوری اطلاعات و نظام‌های اطلاعاتی یکپارچه در میان سازمان‌های ذی‌نفع، نبود فرایندهای رتبه‌بندی اعتباری کافی و کارآمد، فقدان کنترل‌های داخلی مبتنی بر فناوری اطلاعات از جمله عوامل مؤثر بر افزایش مطالبات سمی است. از طرفی، نبود سیاستگذاری درست قیمت‌های نسبی متغیرهای کلان اقتصادی از جمله عوامل مؤثر بر افزایش دارایی‌های سمی بانک‌های ایرانی است. این مقاله در صدد آن است تا با استفاده از بررسی‌های تطبیقی متغیرهای کلان اقتصادی کشورهای مختلف، آثار و تبعات عدم سیاستگذاری یکپارچه و درست در تعیین قیمت‌های نسبی متغیرهای اقتصادی از جمله نرخ تورم و سود مورد انتظار تسهیلات را بر دارایی‌های سمی بانک‌های ایرانی مورد مطالعه قرار دهد.

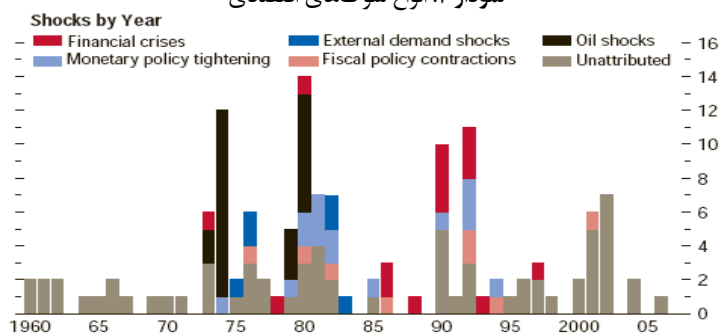
۱- رکود و بحران

شروع بحران در ساختار نظام بانکی در سراسر جهان به سال ۱۹۷۰ باز می‌گردد. نظام بانکی در حالت بحران دارای وام‌های وصول نشده بسیار زیادی است و قسمت اعظم سرمایه بانک‌ها در این شرایط به تحلیل می‌رود. براساس مطالعات صورت گرفته، دارایی‌های سمی (وام‌های وصول نشده) یک سوم از بحران‌های مالی را تشکیل می‌دهد. به‌طور خلاصه، ۱۲۴ بحران ساختاری در نظام بانکی طی سال‌های ۱۹۷۰ تا ۲۰۰۷ به وقوع پیوسته است، به‌طوری‌که نقطه اوج^۱ وام‌های وصول نشده، بالاترین سطح از این نوع وام‌ها را تشکیل داده که درصدی از کل وام‌ها را طی پنج سال اول بحران نشان می‌دهد.

نمودار ۱: شوک‌های اقتصادی در سال‌های اخیر

نمودار ۲: انواع شوک‌های اقتصادی

¹ peak

یکی از آثار بحران اقتصادی به شکل رکود در کشورها ظهور می‌کند که متأثر از شوک‌های مختلف است. این شوک‌ها را می‌توان مطابق نمودار فوق برحسب موارد متعدد و دوره‌های زمانی مختلف طبقه‌بندی کرد. در این نمودار براساس حداکثر امتیاز (۶۵ امتیاز) هر یک از عوامل تشکیل‌دهنده رکود که در محاسبات کارشناسان صندوق بین‌المللی پول^۱ آمده است به طبقات مختلف تقسیم شده است که شامل: سیاست‌های مالی انقباضی، سیاست‌های پولی انقباضی، شوک‌های نفتی، شوک‌های ناشی از تقاضای خارجی سرانجام بحران مالی می‌باشند. در نمودار اول انواع شوک‌ها براساس امتیاز در دوره ۸۵-۱۹۶۰ (با رنگ آبی) و در دوره ۲۰۰۷-۱۹۸۶ (با رنگ قرمز) نشان داده شده است.

در نمودار دوم، انواع شوک‌ها در ایجاد رکود در قالب بحران مالی (با رنگ قرمز)، سیاست‌های پولی انقباضی (با رنگ آبی کم رنگ)، شوک‌های ناشی از تقاضای خارجی (آبی پررنگ)، سیاست‌های مالی انقباضی (با رنگ صورتی)، شوک‌های نفتی (با رنگ مشکی) و سایر عوامل ناشناخته (با رنگ خاکستری) طبقه‌بندی شده‌اند.

در ادامه به متغیرهای اقتصادی کشورهای جهان و مقایسه ایران با آنها می‌پردازیم.

۲- رشد اقتصادی

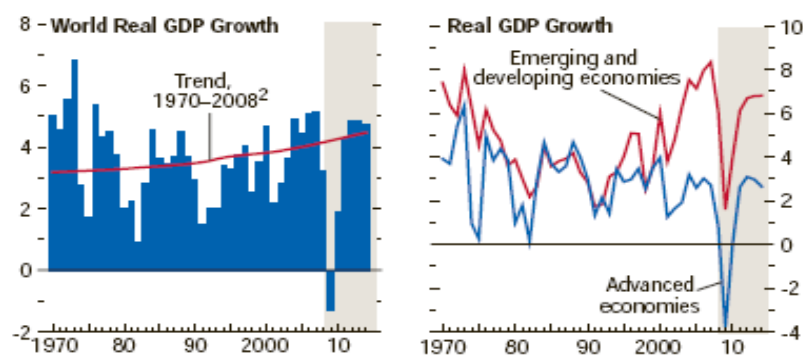
اقتصاد کشورهای جهان به‌طور چشمگیری متأثر از بحران مالی جهانی است. به‌نحوی که بنابر گزارش صندوق بین‌المللی اقتصادهای پیشرفته در سه ماهه چهارم ۲۰۰۸ با کاهش ۷/۵ درصد تولید ناخالص داخلی^۲ واقعی روبه‌رو شده است و این موضوع برای سال‌های ۲۰۰۹ و ۲۰۱۰ نیز همچنان ادامه خواهد داشت. همان‌طور که در نمودارهای ۳ و ۴ نشان داده شده است، رشد تولید ناخالص داخلی واقعی اقتصادهای نوظهور^۳ و اقتصادهای پیشرفته پس از رشد چشمگیر در سال ۲۰۰۵ به تدریج کاهش یافته است.

^۱ IMF: International Monetary Fund

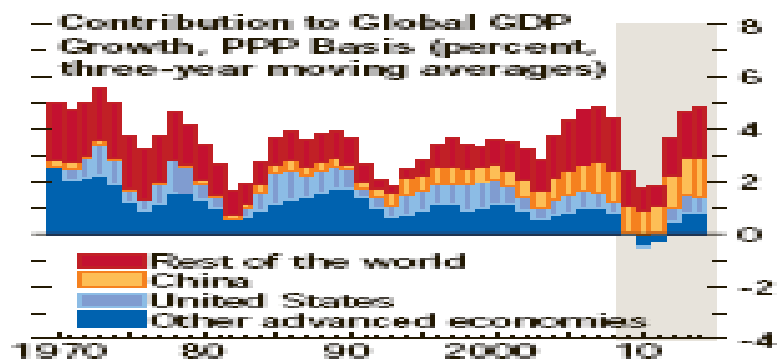
^۲ GDP: Gross Domestic product

^۳ اقتصادهای نوظهور شامل کشورهای آرژانتین، برزیل، بلغارستان، شیلی، چین، کلمبیا، استونی، مجارستان، هندوستان، اندونزی، لیتوانی، لتونی، مالزی، مکزیک، پاکستان، پرو، فیلیپین، لهستان، رومانی، روسیه، جمهوری اسلواک، آفریقای جنوبی، تایلند، ترکیه، اوکراین و و نژلا می‌باشند.

نمودار ۲: رشد GDP واقعی اقتصادهای نوظهور و پیشرفته

نمودار ۳: سهم کشورهای جهان در GDP

به نحوی که براساس پیش‌بینی صورت گرفته توسط صندوق بین‌المللی پول رشد تولید ناخالص داخلی واقعی اقتصادهای پیشرفته در سال ۲۰۰۹ رشد منفی و همچنین در سال ۲۰۱۰ این رشد منفی و به حداکثر خود خواهد رسید. نمودار سمت راست سهم کشورهای جهان را در GDP جهانی نشان می‌دهد. رنگ قرمز بیانگر سایر کشورهای جهان، رنگ زرد چین، رنگ آبی کم‌رنگ ایالات متحد آمریکا و آبی پررنگ نشان‌دهنده سایر اقتصادهای پیشرفته است. همان‌طور که مشاهده می‌شود سهم کشورهای اقتصاد پیشرفته و همچنین ایالات متحد آمریکا در سال‌های بحرانی ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۲ منفی و سهم چین به مرور زمان افزایش می‌یابد.

براساس گزارش همین مرجع رشد GDP واقعی، نرخ تورم و همچنین نسبت حساب جاری کشورهای خاورمیانه اعم از کشورهای صادرکننده نفت و سایر کشورها در جدول شماره ۱ نشان داده شده است. براساس پیش‌بینی‌های صورت گرفته، نرخ رشد GDP واقعی ایران برای سال‌های ۲۰۰۹ و ۲۰۱۰ به ترتیب برابر ۳/۲ و ۳ درصد، نرخ تورم برای همین دوره برابر ۱۸ و ۱۵ درصد و کسری حساب جاری معادل ۵/۲ و ۳/۶ درصد GDP خواهد بود.

جدول شماره ۱: رشد GDP واقعی، نرخ تورم و نسبت حساب جاری کشورهای خاورمیانه

Table 2.7. Selected Middle Eastern Economies: Real GDP, Consumer Prices, and Current Account Balance

(Annual percent change, unless noted otherwise)

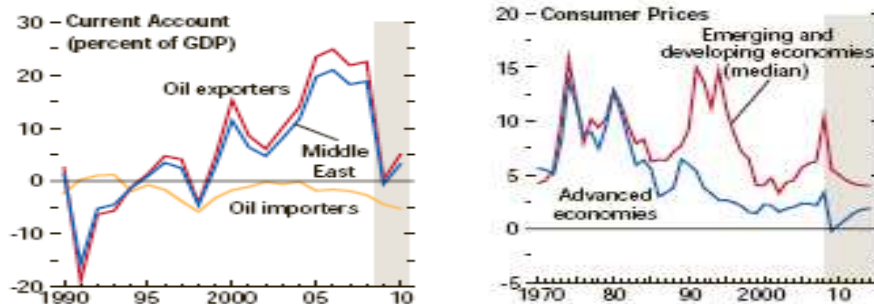
	Real GDP				Consumer Prices ¹				Current Account Balance ²			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Middle East	6.3	5.9	2.5	3.5	10.5	15.6	11.0	8.5	18.2	18.8	-0.6	3.2
Oil exporters ³	6.2	5.6	2.2	3.7	10.9	16.7	10.3	8.8	21.9	22.5	0.2	5.0
Iran, I.R. of	7.8	4.5	3.2	3.0	18.4	26.0	18.0	15.0	11.9	5.2	-5.2	-3.6
Saudi Arabia	3.5	4.6	-0.9	2.9	4.1	9.9	5.5	4.5	25.1	28.9	-1.8	4.5
United Arab Emirates	6.3	7.4	-0.6	1.6	11.1	11.5	2.0	3.1	16.1	15.8	-5.6	-1.0
Kuwait	2.5	6.3	-1.1	2.4	5.5	10.5	6.0	4.8	44.7	44.7	25.8	29.3
Mashreq	6.7	6.9	3.4	3.1	9.1	12.2	13.4	7.5	-1.9	-2.7	-4.4	-5.3
Egypt	7.1	7.2	3.6	3.0	11.0	11.7	16.5	8.6	1.4	0.5	-3.0	-4.1
Syrian Arab Republic	4.2	5.2	3.0	2.8	4.7	14.5	7.5	6.0	-3.3	-4.0	-3.1	-4.4
Jordan	6.6	6.0	3.0	4.0	5.4	14.9	4.0	3.6	-16.8	-12.7	-11.2	-10.6
Lebanon	7.5	8.5	3.0	4.0	4.1	10.8	3.6	2.1	-7.1	-11.4	-10.5	-10.0
Memorandum												
Israel	5.4	3.9	-1.7	0.3	0.5	4.7	1.4	0.8	2.8	1.2	1.1	0.3

¹Movements in consumer prices are shown as annual averages. December/December changes can be found in Table A7 in the Statistical Appendix.

²Percent of GDP.

³Includes Bahrain, Islamic Republic of Iran, Kuwait, Libya, Oman, Qatar, Saudi Arabia, United Arab Emirates, and Republic of Yemen.

نمودار ۵: مقایسه نرخ تورم و حساب جاری کشورهای خاورمیانه با اقتصادهای پیشرفته

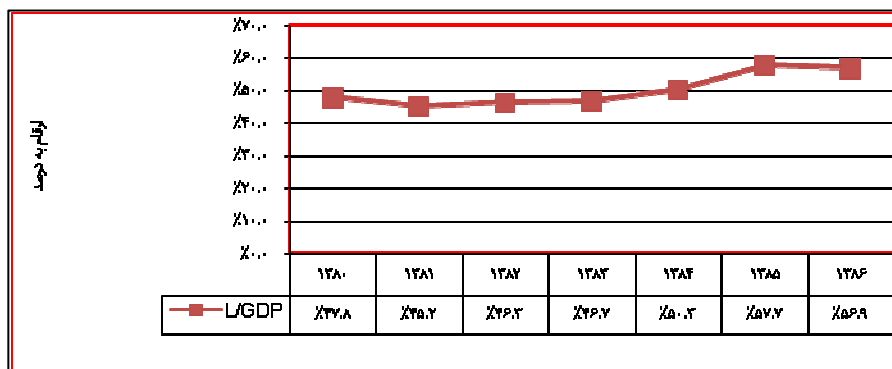

۳- حجم نقدینگی و تورم

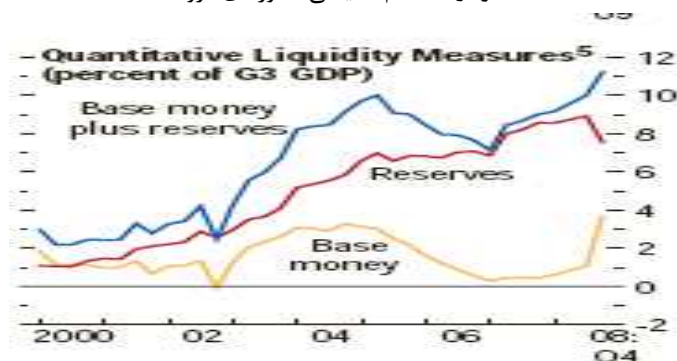
در نمودار زیر وضعیت روند پایه پولی و اندوخته‌ها (دارایی‌های خارجی) و همین‌طور حجم نقدینگی کشورهای گروه سه (ایالات متحده، اتحادیه اروپا و ژاپن) به‌عنوان درصدی از تولید ناخالص داخلی (GDP) نشان داده شده است. اعمال سیاست‌های انبساطی به‌منظور حل بحران مالی، تزریق نقدینگی به بانک‌ها به‌عنوان تجدید سرمایه و افزایش اعتبار به‌منظور افزایش تقاضا از جمله دلایل افزایش حجم نقدینگی در این کشورها محسوب می‌شود. نسبت حجم نقدینگی به GDP در بهترین شرایط به حدود ۱۱ درصد رسیده است، این نسبت برای ایران مطابق نمودار ۵ تا حد ۵۶/۹ درصد نشان داده شده است.

نمودار ۶: نسبت نقدینگی به GDP (به قیمت جاری) در ایران

(درصد)

نمودار ۷: حجم نقدینگی کشورهای گروه ۳

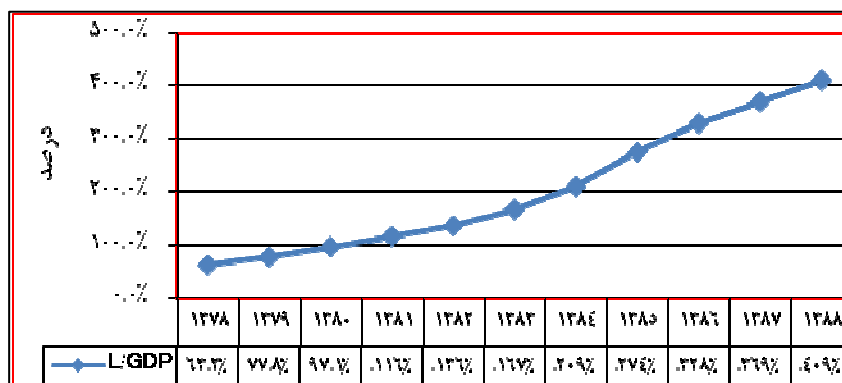

تأثیرگذاری دارایی‌های خارجی بانک مرکزی ناشی از افزایش درآمدهای نفتی دولت بر حجم نقدینگی و عدم تطابق با تولید ملی دو پی‌آمد را به همراه خواهد داشت، افزایش سطح عمومی قیمت‌ها و واردات که این دو به‌طور مستقیم بر سرمایه‌گذاری‌های داخلی در بخش‌های مختلف اقتصادی تأثیر خواهد گذاشت. افزایش سطح عمومی قیمت‌های داخلی و ارزان شدن کالاهای وارداتی عامل مؤثر بر ورشکستگی واحدهای تولیدی و سرانجام ناتوانی بازپرداخت بدهی‌ها به نظام بانکی کشور محسوب می‌شود. هر چند ایجاد دارایی‌های سمی نظام بانکی کشور را نمی‌توان فقط به تموجات متغیرهای اقتصادی محدود کرد.

براساس نمودار ۸، فزونی نسبت نقدینگی به تولید ناخالص داخلی، افزایش سهم دارایی‌های کاغذی به ارزش تولید ایجاد شده در کشور را نشان می‌دهد. افزایش حجم نقدینگی، عدم توان رقابت قیمتی کالاهای و محصولات داخلی، بی‌ثباتی در قوانین و مقررات تعرفه‌ای واردات و سیاست ارزی سرکوب شده از جمله عواملی است که موجب افزایش بی‌رویه واردات کالا و خدمات به کشور و سرانجام موجب فروپاشی نظام تولید در کشور خواهد شد. بخشی از مطالبات بانک‌ها از بخش‌های تولیدی به همین سبب غیر قابل وصول و در قالب دارایی‌های بلوکه شده فاقد کارایی خواهد بود.

نمودار ۸: نسبت نقدینگی به تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های ثابت

(درصد)

جدول شماره ۲: تسهیلات اعطایی و مطالبات معوق بانک‌ها و مؤسسات اعتباری

تاریخ	تولید ناخالص داخلی به قیمت‌های ثابت سال ۱۳۷۶	نقدینگی	سهم (L/GDP)	تسهیلات اعطایی بانک‌ها و مؤسسات اعتباری غیر بانکی	سهم تسهیلات به نقدینگی	مطالبات معوق و سررسید گذشته	سهم مطالبات به تسهیلات
۱۳۷۸	۳۰۴۹۴۱۰۰	۱۹۲۶۸۹۰۲	٪۶۳٫۲	۱۲۴۰۴۸۰۰	٪۶۹٫۶	۶۹۵۹۰۰	٪۵٫۲
۱۳۷۹	۳۲۰۰۶۹۰۰	۲۴۹۱۱۰۰۷	٪۷۷٫۸	۱۷۶۹۰۷۰۵	٪۷۱٫۰	۹۵۵۴۰۱	٪۵٫۴
۱۳۸۰	۳۳۰۵۶۵۰۰	۳۲۰۹۵۷۰۲	٪۹۷٫۱	۲۲۷۴۵۰۰۲	٪۷۴٫۰	۱۴۶۰۵۰۵	٪۶٫۲
۱۳۸۱	۳۵۷۶۷۱۰۰	۴۱۷۵۲۴۰۰	٪۱۱۶٫۷	۳۲۰۷۹۶۰۲	٪۷۶٫۸	۱۹۶۰۵۰۲	٪۶٫۱
۱۳۸۲	۳۸۵۶۳۰۰۰	۵۲۶۵۹۶۰۴	٪۱۳۶٫۶	۴۴۲۳۹۷۰۶	٪۸۴٫۰	۲۵۲۷۴۴۶	٪۵٫۷
۱۳۸۳	۴۱۰۴۲۹۰۰	۶۸۵۸۶۷۰۲	٪۱۶۷٫۱	۶۰۸۴۰۷۰۵	٪۸۸٫۷	۳۹۶۲۲۰۵	٪۶٫۵
۱۳۸۴	۴۳۸۹۰۰۰۰	۹۳۱۰۱۹۰۴	٪۲۰۹٫۸	۸۳۲۸۳۱۰۷	٪۹۰٫۴	۶۹۸۲۰۰۱	٪۸٫۴
۱۳۸۵	۴۶۷۹۳۰۰۰	۱۲۸۴۱۹۹۰۴	٪۲۷۴٫۴	۱۱۷۹۷۲۳۰۵	٪۹۱٫۹	۱۰۸۹۱۵۰۹	٪۹٫۲
۱۳۸۶	۴۹۹۰۷۱۰۰	۱۶۴۰۲۹۳۰۰	٪۳۲۸٫۷	۱۶۱۵۷۲۴۰۵	٪۹۸٫۵	۱۶۳۹۳۳۰۹	٪۱۰٫۱
۱۳۸۷	۵۱۵۰۴۱۰۳	۱۹۰۱۳۶۶۰۰	٪۳۶۹٫۲	۱۸۱۳۲۵۰۰۱	٪۹۵٫۴		
۱۳۸۸	۵۳۰۴۹۴۰۵	۲۱۷۱۹۴۴۰۸	٪۴۰۹٫۴	۱۹۷۸۵۱۸۰۰	٪۹۱٫۱		

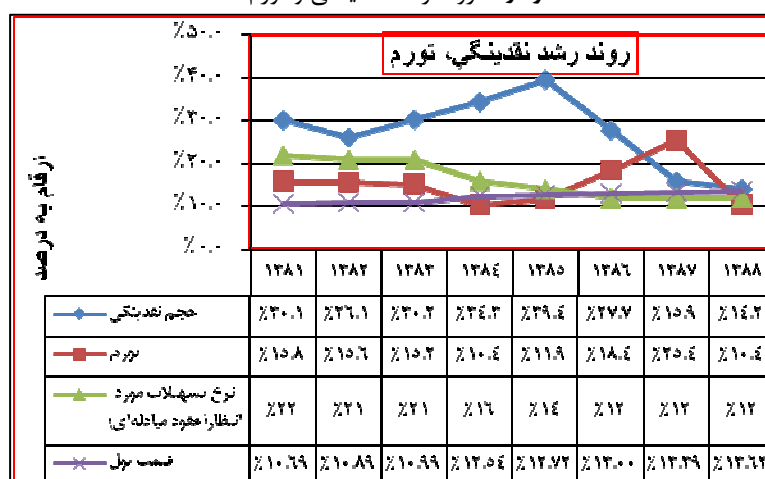
برخی از سودجویان به دلیل عدم تطابق نرخ سود تسهیلات مصوب (عقود مبادله‌ای)، نرخ سود سپرده‌ها و نرخ تورم و افزایش نرخ حاشیه‌ای سود واقعی بدون پذیرش هرگونه ریسک و فعالیت اقتصادی از رانت‌های ایجاد شده به نفع خود استفاده می‌کنند و حاضر به بازپرداخت تسهیلات نخواهند بود. مماشات در پرداخت جریمه تأدیه و استفتاء از مراجع و نبود وحدت رویه در اجرای جریمه‌های کارآمد یکی دیگر از عوامل در ایجاد دارایی‌های سمی بانک خواهد بود.

۴- مقایسه تطبیقی، رشد حجم نقدینگی نرخ تورم، نرخ سود مورد انتظار، قیمت پول

آنچه مسلم است در سیاست‌های قیمت‌گذاری، نبود یکپارچگی و عدم بررسی تبعات قیمت‌های نسبی و وجود نوسان در متغیرهای پولی در طول زمان به‌طور قطع بر متغیرهای کلان اقتصادی و شاخص‌های مالی تأثیر می‌گذارد. این موضوع در نمودار ۹ کاملاً مشهود است. ناهمبستگی نرخ تورم، نرخ سود مورد انتظار و همچنین قیمت پول (قسمت اعظم آن مرتبط به هزینه‌های مالی است) از سال ۱۳۸۱ تا سال ۱۳۸۸ و نوسان‌های شدید آن در طول زمان در نمودار بیانگر نبود سیاست‌گذاری درست و یکپارچه بر روی تعیین و هدف‌گذاری صحیح قیمت‌های نسبی است که از جمله عوامل مؤثر بر ایجاد اختلال بر سایر بازارهای مالی خواهند بود. شاید یک

از دلایل افزایش دارایی‌های سمی بانک‌ها را بتوان در آثار مترتب بر قیمت‌های نسبی جست و جو کرد.

نمودار ۹: روند رشد نقدینگی و تورم

۵- کیفیت تسهیلات اعطایی و ترکیب آن

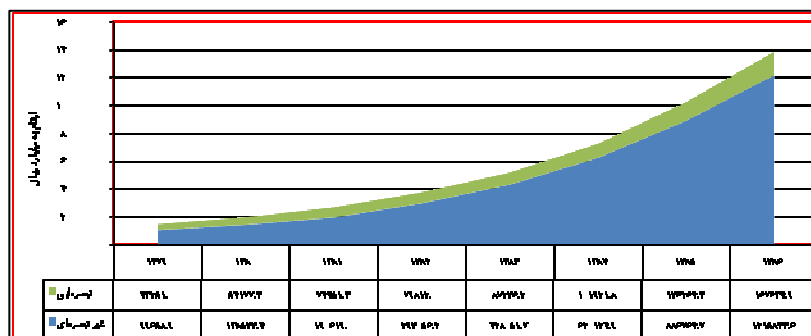
از آنجاکه تخصیص منابع در حوزه صلاحیت نظام بانکی است و براساس سیاست‌های اعتباری ابلاغی از سوی بانک مرکزی، بانک‌ها به‌منظور حداکثرسازی منافع سپرده‌گذاران مسئول مدیریت تخصیص منابع هستند. از این‌رو هرگونه مداخله درخصوص نحوه تخصیص منابع با ماهیت بانکداری اعم از بانکداری متعارف و اسلامی در تضاد است.

۵-۱- تسهیلات تبصره‌ای و غیرتبصره‌ای

بررسی روند ترکیب تسهیلات تبصره‌ای و غیرتبصره‌ای نظام بانکی ایران در نمودار ۱۰ حاکی از کاهش سهم تسهیلات تبصره‌ای از مجموع تسهیلات اعطایی است، به‌نحوی که سهم ۳۰ درصدی در سال ۱۳۷۹ به ۱۲ درصد در پایان ۱۳۸۶ کاهش یافته است. هر چند این کاهش به‌دلیل افزایش سهم بازار تسهیلات بانک‌های خصوصی است، با این حال مفاد قانونی برنامه چهارم توسعه اقتصادی حاکی از الزام به کاهش سهم تسهیلات تکلیفی و تبصره‌ای است، هر چند

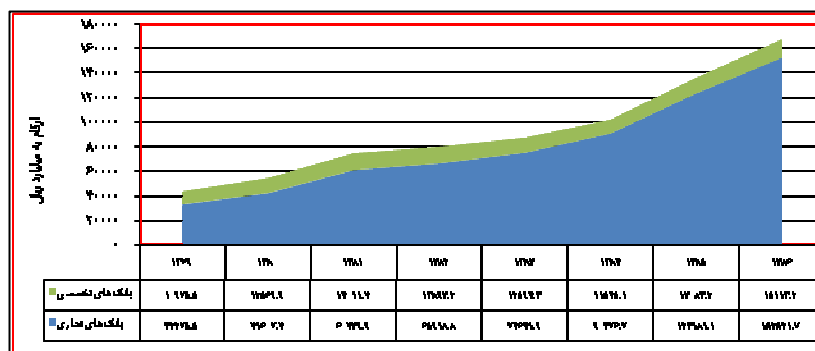
در واقعیت در نحوه توزیع و تخصیص منابع، شاهد سیاست‌های اعتباری دستوری خارج از حوزه مقررات احتیاطی ارگان نظارتی در سال‌های اخیر هستیم.

نمودار ۱۰: روند اجرای تسهیلات اعطایی تبصره‌ای و غیرتبصره‌ای بانک‌ها

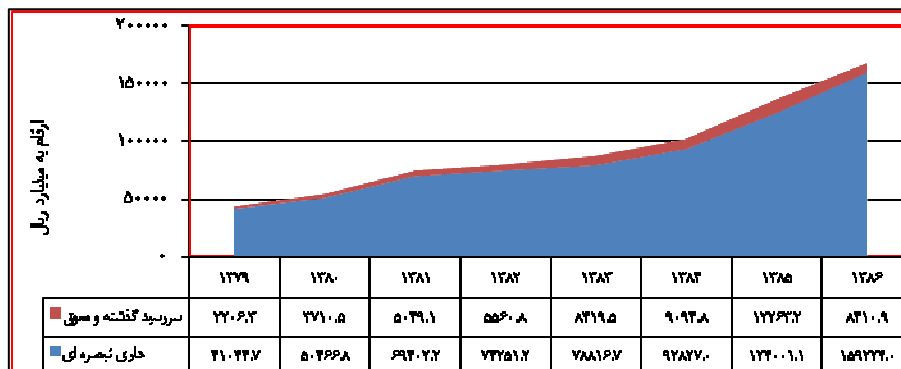

سهم بانک‌های تجاری و تخصصی در تسهیلات تبصره‌ای نظام بانکی براساس نمودار ۱۱ به ترتیب از ۷۵ درصد و ۲۵ درصد در سال ۱۳۷۹ به ۹۱ درصد و ۹ درصد در سال ۱۳۸۶ رسیده است. سهم دارایی‌های غیراستاندارد (مطالبات سررسید شده و معوق) مربوط به تسهیلات تبصره‌ای، از سهم ۵ درصد در سال ۱۳۷۹ با روندی افزایشی به ۱۰ درصد و آنگاه در سال ۱۳۸۶ دوباره به ۵ درصد رسیده است. هرچند آمار فوق حاکی از کاهش این سهم در سال ۱۳۸۶ است، با این حال در صورت شفاف‌سازی و سرفصل نمودن این نوع از دارایی‌ها، قطعاً این نوع از دارایی‌ها در سال‌های اخیر (۱۳۸۷ و ۱۳۸۸) روندی رو به تزاید خواهد داشت.

نمودار ۱۱: روند اجزای تسهیلات اعطایی تبصره‌ای بانک‌ها

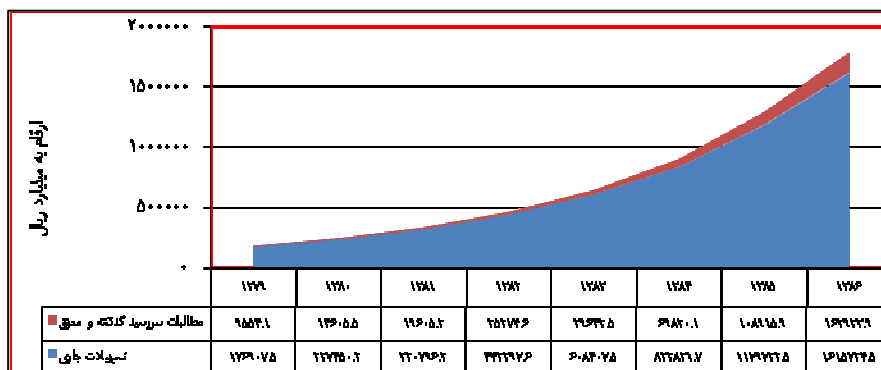
نمودار ۱۲: روند اجزای تسهیلات اعطایی تبصره‌ای جاری، سررسید گذشته و معوق بانک‌ها

۵-۲- دارایی‌های غیراستاندارد نظام بانکی (مطالبات سررسید شده و معوق)

براساس نمودار ۱۳، سهم دارایی‌های غیر استاندارد (مطالبات سررسید شده و معوق) بانک‌ها روندی رو به تزاید داشته است. به نحوی که از سهم ۵ درصد در سال ۱۳۷۹ به ۱۰ درصد در سال ۱۳۸۶ افزایش یافته است. هر چند که این رقم در پایان سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ به مراتب بیشتر از رقم اعلام شده در سال ۱۳۸۶ است.

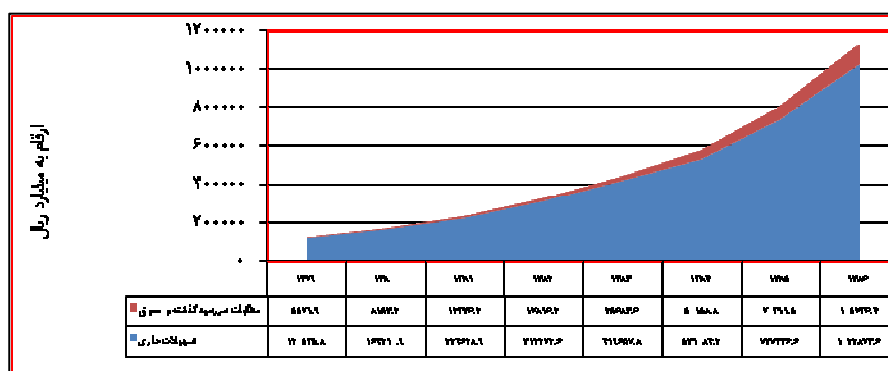
نمودار ۱۳: روند سهم دارایی‌های غیراستاندارد و تسهیلات جاری نظام بانکی کشور

سهم دارایی‌های غیراستاندارد برای بانک‌های تجاری نیز روندی رو به تزاید داشته است. به‌نحوی که از سهم ۵ درصد در سال ۱۳۷۹ با روندی افزایشی به ۱۰ درصد در سال ۱۳۸۶ رسیده است.

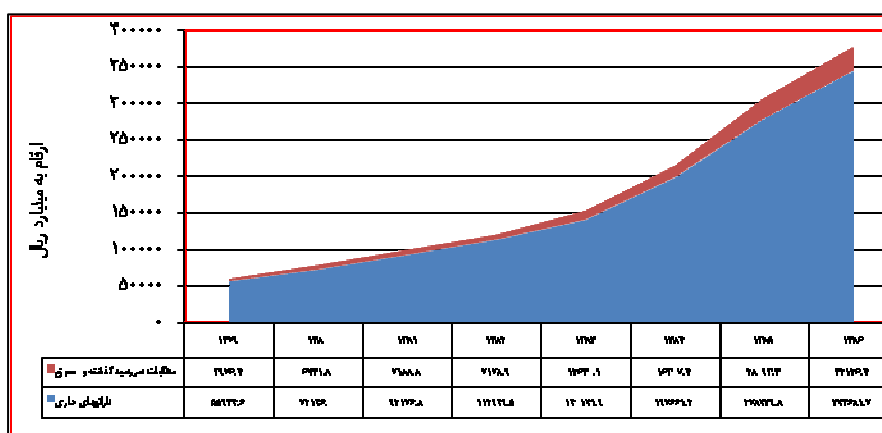
سهم دارایی‌های غیراستاندارد برای بانک‌های تخصصی نیز روندی رو به تزاید داشته به‌نحوی که از سهم ۷ درصد در سال ۱۳۷۹ به سهم ۹ درصد در سال ۱۳۸۶ رسیده است.

نمودار ۱۴: روند سهم دارایی‌های غیراستاندارد و تسهیلات جاری بانک‌های تجاری کشور

سهم این نوع از دارایی‌ها در مؤسسات پولی و اعتباری غیربانکی نیز روندی رو به تزاید داشته است. به‌نحوی که از سهم ۱ درصدی در سال ۱۳۷۹ به سهم ۱۰ درصدی در سال ۱۳۸۶ افزایش یافته است.

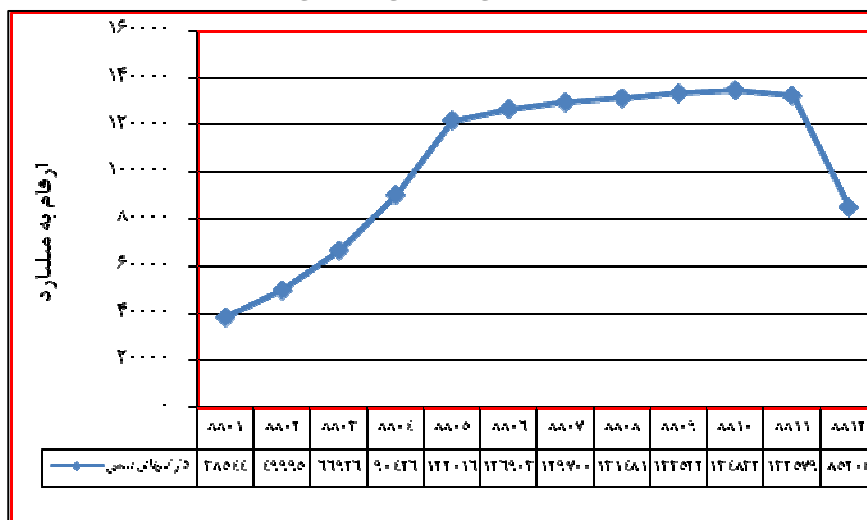
نمودار ۱۵: روند سهم دارایی‌های غیر استاندارد و تسهیلات جاری بانکهای تخصصی کشور

۵-۳- دارایی‌های سمی بانکی ملی

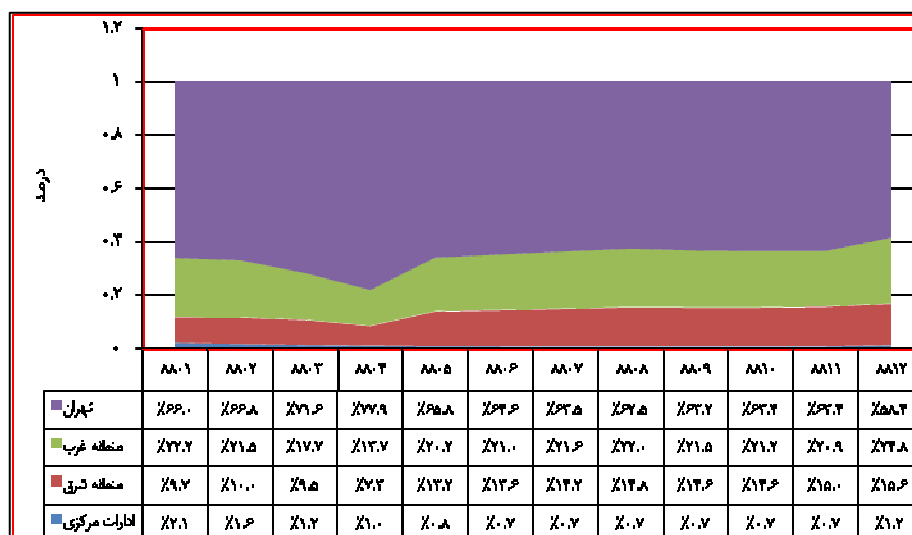
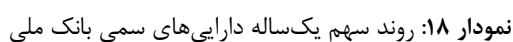
چنانچه دارایی‌های سمی بانک را بتوان شامل مطالبات سررسید گذشته، معوق، مشکوک‌الوصول، بدهکاران بابت اعتبارات اسنادی پرداخت شده، بدهکاران بابت ضمانت‌نامه‌های صادره و بروات وخواست شده اعم از ریال و ارز تعریف کنیم، براساس نمودار ۱۵ روند دارایی‌های سمی بانک طی یک سال گذشته حاکی از رشد فزاینده آن در اوایل سال و روند کاهنده آن در پایان سال ۱۳۸۸ است. افزایش این نوع از دارایی‌ها را می‌توان ناشی از عوامل و متغیرهای اقتصادی، تسهیلات تکلیفی تبصره‌ای، شفاف‌سازی و افشای اطلاعات مالی بانک طی سال دانست.

نمودار ۱۶: روند دارایی‌های سمی بانک ملی ایران

بررسی پراکندگی دارایی‌های سمی براساس با نمودار ۱۷ حاکی از تراکم این نوع از دارایی‌ها در منطقه تهران است. اگر چه روند این نوع دارایی‌ها طی یک‌سال گذشته در تمامی مناطق افزایش یافته و منحصر به یک منطقه خاص نبوده است. به بیان دیگر عوامل مؤثر بر افزایش این نوع دارایی‌ها عوامل فرا منطقه‌ای است. به هر حال سهم تهران به‌عنوان مرکز مبادلات به‌طور معناداری نسبت به سایر مناطق درخور توجه است. در نمودار ۱۸ روند سهم مناطق از

نمودار ۱۷: روند یک ساله دارایی‌های سمی بانک ملی

۵-۴- آثار و تبعات دارایی‌های سمی

- به‌طور کلی آثار و تبعات دارایی‌های سمی بانک عبارتند از:
- بلوکه شدن قسمتی از منابع بانک
- کاهش دفعات گردش مطالبات و افزایش دوره وصول مطالبات
- ایجاد اختلال در گردش وجوه نقد
- کاهش توانایی پاسخگویی (ارائه خدمات) به مشتریان
- افزایش ریسک اعتباری
- کاهش رتبه بانک در رتبه‌بندی‌های داخلی و بین‌المللی
- اتلاف وقت و منابع واحدهای ذی‌ربط بانک
- عدم امکان برنامه‌ریزی دقیق و مؤثر
- افزایش هزینه‌ها

عوامل مؤثر بر دارایی‌های سمی بانک‌ها

عوامل ایجاد مطالبات به دو دسته درون سازمانی و برون سازمانی تقسیم می‌شود.

۵-۴-۱- عوامل درون سازمانی

- پایین بودن نرخ خسارت تأخیر تأدیه نسبت به تأمین مالی در بازارهای غیررسمی
- طولانی شدن روند ایجاد طرح‌های تولیدی (نبود نظارت بر طرح‌ها براساس طرح توجیهی اولیه)
- نبود نظام جامع اعتبارسنجی مشتریان و ضامن‌ها (این امر می‌تواند توسط بانک مرکزی انجام شود)
- رعایت نکردن مقررات در اعطای تسهیلات و گشایش اعتبار اسنادی
- عدم نظارت صحیح بر مصرف تسهیلات و بررسی‌های کارشناسی
- نبود نظام مدیریت کارا در تجهیز منابع و مصارف بانکی
- توجه لازم و کافی نداشتن به فرآیند وصول مطالبات
- عدم اخذ وثایق و ضمانت‌های کافی
- ضعف قدرت اعتباردهی بانکی و عدم جابه‌جایی سرمایه در گردش بانک‌ها

- پایین بودن نسبی سطح آموزش کارکنان و تسلط نداشتن بر قوانین و ضوابط حاکم بر بانکها
- عدم تعیین برنامه زمانبندی مشخص برای واحدها به منظور شروع اقدامات قانونی
- عدم رفع به موقع نیازهای واقعی مشتریان و وجود افراط و تفریط در اعطای تسهیلات اعتباری
- نبود نظام جامع مکانیزه و سیستم پرداخت تسهیلات در واحدها
- اعطای تسهیلات جدید به مشتریانی که بدهی معوق به بانکها دارند
- نبود انگیزه کافی در کارکنان بانک برای وصول مطالبات
- عدم بررسی کارشناسی در زمینه گشایش اعتبارات اسنادی
- نبود سازوکارهای نظارتی و کنترل‌های داخلی مبتنی بر فناوری اطلاعات

۵-۴-۲- عوامل برون سازمانی

- عدم تعیین و هدف‌گذاری صحیح و یکپارچه قیمت‌های نسبی متغیرهای کلان اقتصادی مانند، نرخ تورم و نرخ سود مورد انتظار.
- افزایش درآمدهای نفتی دولت، افزایش دارایی‌های خارجی بانک مرکزی، افزایش پایه پولی، افزایش واردات، ورشکستگی واحدهای تولیدی.
- فشار جریان‌های ذی نفوذ برای حذف نرخ تأخیر تأدیه از طریق فتاوی مراجع
- دولتی بودن ساختار نظام بانکی در بانک‌های دولتی
- عدم مصرف تسهیلات در محل تعیین شده
- استفاده گسترده دولت از منابع بانکها در اعطای تسهیلات تکلیفی و روند کند بازپرداخت آن-ها (تعهد و تضمین دولت بابت اصل و سود تسهیلات از سال ۱۳۷۲)
- سیاست‌های جدید قوه قضائیه مبنی بر تملیک و فروش وثائق در رهن بانکها موضوع ماده ۳۴ قانون ثبت.
- هزینه‌زا بودن و کندی روند وصول مطالبات (به‌دلیل مشکلات موجود در اجرای ثبت، دادگاه‌ها، شهرداری‌ها، ...)
- تحریم‌های خارجی و مشکلاتی که درخصوص گشایش اعتبارات اسنادی ایجاد شده است.
- کاهش تدریجی و سالانه نرخ سود مورد انتظار تسهیلات بانکها و اختلاف فاحش آن با بهای تمام شده تجهیز منابع
- توصیه و فشار مقامات محلی در اعطای تسهیلات در طرح‌های فاقد توجیهات لازم

- سوءاستفاده برخی اشخاص اعم از حقیقی و حقوقی با تشکیل شرکت‌های هم‌گروه که بعضاً به- صورت کاغذی ایجاد شده‌اند.
- افزایش نرخ تسعیر ارز در بازپرداخت تسهیلات از محل حساب ذخیره ارزی
- مشکلات ناشی از اعطای تسهیلات به طرح‌های واقع در شهرک‌های صنعتی و منابع طبیعی
- نبود دادگاه‌های تخصصی و ویژه مربوط به بانک‌ها
- نبود رویه قضایی واحد و اختلاف و تشتت آراء در دادگاه‌ها درخصوص اجرائیات ثبت و دعاوی پرونده‌های اجرایی بانک‌ها
- تمایل دولت به رفع مشکلات ساختار اقتصادی کشور از طریق منابع بانک‌ها
- همکاری نکردن دولت در لحاظ نمودن مطالبات بانک‌ها در قوانین بودجه سنواتی و مشکلات ناشی از آن (نظیر سازمان غله و توانیر در بانک ملی)
- نقش قوانین، به ویژه قانون تجارت درخصوص ثبت شرکت‌ها و تشکیل شرکت‌های کاغذی
- استفاده نکردن از خدمات شرکت‌های بیمه برای پوشش ریسک
- رکود بازار محصولات داخلی به دلیل واردات بی‌رویه کالای خارجی و کالای قاچاق
- بروز حوادث غیرمترقبه نظیر خشکسالی و زلزله و سیل
- تأثیر سوء بحران اقتصاد جهانی بر اقتصاد کشور و ناتوانی در صادرات محصولات تولیدی
- استمهال پی در پی مطالبات معوق بدون بررسی‌های لازم از سوی دستگاه‌های اجرایی خارج از بانک (مصوبات کمیسیون اصل ۱۳۸ قانون اساسی (واحدهای دارای بحران) به پیشنهاد وزارت صنایع محل و تصویب آن در مرکز)
- اختیار نداشتن بانک‌ها برای تعیین تکلیف تسهیلات حساب ذخیره ارزی
- نبود مقررات مناسب برای نظارت وزارتخانه‌های مرتبط با گشایش اعتبارات اسنادی و کنترل درستی سفارش‌ها
- در شرایطی که نرخ تورم واقعی در کشور بالاتر از نرخ سود مورد انتظار و نرخ جریمه تأخیر تأدیه (نرخ تسهیلات به علاوه وجه التزام) است و تسهیلات عمدتاً با نرخ‌های پایین پرداخت شده است که خود عاملی بر عدم برگشت منابع خواهد بود.
- بخشودگی جرایم مطالبات از طریق کانال‌های غیررسمی عامل مهم بر افزایش مطالبات معوق در شبکه بانکی (مشتری به امید آنکه هر چه بدهی او بیشتر شود امکان بخشش جرایم زیاد است، از پرداخت آن خودداری می‌کند. این خود عاملی برای ترویج بی‌انضباطی است که لازم است مورد توجه و بازنگری قرار گیرد).

- نظارت نداشتن کامل در مصرف تسهیلات و عدم تأمین منابع کامل برای اجرای طرح‌ها، هزینه نشدن سهم آورده متقاضی و همچنین عدم تأمین سرمایه در گردش و کمبود نیروی انسانی و کثرت پرونده‌های تسهیلاتی خود عاملی است که منجر به مطالبات معوق می‌شود.
- موافقت با افزایش دوره استفاده و تنفس و تعیین دوره بازپرداخت تسهیلات اعطایی از محل منابع طرح گسترش بنگاه‌های کوچک اقتصادی زودبازده و کارآفرین به بانک‌ها در چارچوب آیین‌نامه ابلاغی به ترتیبی که حداکثر از ۸ سال تجاوز نکند.
- تسهیلات تکلیفی بانک‌ها که با توجه به اهداف کلان اقتصاد کشور برنامه‌ریزی می‌شود، براساس طبیعت عقود و مقررات مورد عمل در نظام بانکی کشور اعطاء شود و شرایط و ضوابط خاص در این خصوص حذف و هرگونه کمک به اقشار مورد نظر از طریق منابع بودجه‌ای تأمین شود.

نتیجه‌گیری و سیاست‌های پیشنهادی

هر چند ایجاد دارایی‌های سمی بانک‌های ایرانی را نمی‌توان فقط به متغیرهای کلان اقتصادی محدود کرد، لیکن به‌طور قطع ایجاد این نوع از دارایی‌ها یکی از تبعات ناشی از تموجات در بازارهای مالی است. عدم تعادل در بازارهای پولی و مالی عامل تأثیرگذار بر بخش حقیقی اقتصاد است و به‌صورت یک چرخه دوباره با آثار مخرب‌تر بر بحران پولی و مالی می‌افزاید. از طرفی، عدم توسعه بازارهای مالی ایران در قالب ابزارهای مالی رایج مانند ابزارهای مشتقه هر چند آثار مخرب بحران مالی بین‌المللی را برای ایران به ارمغان نداشته، ولی به‌دلیل وابستگی اقتصاد ایران به درآمدهای ناشی از نفت و نوسانی بودن این متغیر و نبود یکپارچگی در سیاستگذاری متغیرهای تأثیرگذار بر بازارهای مالی از جمله دلایل اصلی بر ایجاد دارایی‌های سمی بانک‌های ایرانی است. افزایش دارایی‌های خارجی بانک مرکزی ناشی از افزایش درآمدهای نفتی، افزایش واردات دلارهای نفتی، عدم توان رقابت قیمتی واحدهای تولیدی، تعیین سود مورد انتظار کمتر از نرخ تورم، بالا بودن قیمت تمام شده (هزینه‌های مالی) پول به‌منظور کاهش ریسک رقابت، نبود سازوکارهای نظارتی کارآمد و کنترل‌های داخلی بانک‌ها، مداخله در سیاست‌های اعتباری در قالب تسهیلات تکلیفی و تبصره‌ای و سایر ریسک‌های نظام‌یافته و انعطاف‌پذیری قوانین و مقررات از جمله دلایل اصلی بروز دارایی‌های سمی بانک‌ها محسوب می‌شود.

کتابنامه

الف. فارسی

بانک اطلاعاتی سری زمانی اقتصادی بانک مرکزی (TSD)،

<http://tsd.cbi.ir/IntTSD/Display/Display.aspx>

بیدآباد، بیژن و الهیاری فرد، محمود: *کارایی نسبی مدیریت دارایی و بدهی (ALM)* در بانکداری اسلامی، فصلنامه اقتصاد و تجارت نوین، شماره ۱۲، صفحات ۱-۲۰، بهار ۱۳۸۷.

<http://www.magiran.com/magtoc.asp?mgID=4460>

ب. منابع انگلیسی

World Economy Outlook (WEO) : *Crisis and Recovery*, IMF, 2009

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2009/01/pdf/text.pdf>

IMF Global Financial Stability Report Responding to The Financial Crisis and Measuring Systematic Risk, April 2009.

<http://www.imf.org/external/pubs/ft/gfsr/2009/01/index.htm>

Bidabad, Bijan and Mahmoud Allahyarifard: *Asset & Liabilities Management (ALM) in Islamic banking*, Proceeding of The 3rd International Conference on Islamic Banking and Finance: Risk Management, Regulation and Supervision. Jakarta, Indonesia, on 23-24 February, 2010.